

CAN SOLÀ DEL RACÓ DE MATADEPERA (SEGLES XIII-XVII)

Esteve Canyameres i Ramoneda

Ressenya històrica

La muntanya de Sant Llorenç del Munt i el seu rodal han estat habitats per l'home des de temps prehistòrics. Són molts els vestigis dels diferents períodes que assenyalen l'activitat humana. El poblament, però, ha estat dinàmic, hi ha hagut temps en què el rodal de Sant Llorenç ha estat més poblat i temps en què ho ha estat menys.¹

L'activitat humana ha comportat una ocupació i explotació diferenciada de la muntanya, en funció de cada etapa o període. En alguns moments, Sant Llorenç ha estat aixopluc i amagatall. S'hi arrecerava gent que fugia de la plana del Vallès per les condicions d'inseguretat. En d'altres moments, la mateixa inseguretat propiciava el despoblament de la muntanya. El bandolerisme dels segles XVI i XVII o les carlinades del segle XIX en són bons exemples.²

De fet, no cal anar gaire lluny en el temps per trobar notícia escrita de situacions d'inseguretat; d'exemples, n'hi ha força. Un d'il·lustratiu va succeir el 15 d'abril de l'any 1706; aquest dia va ser batejada Maria Teresa Sala Viver a les «fonts baptismals» del monestir de Sant Llorenç. Teresa era filla de l'hereu de can Viver de la Torrebonica, de la parròquia de Sant Julià d'Altura (actualment dins el terme de Terrassa). A la inscripció de bateig es va fer constar que la família havia marxat de casa seva i de les terres de la plana «per causa de la guerra».³

Cadascun dels moments poblacionals ha deixat testimoni arqueològic a moltes de les valls del rodal de Sant Llorenç. En aquest sentit, la vall de can Solà del Racó no és cap excepció. Tant la vil·la romana que probablement seria identificable amb el topònim alt medieval de Marçans i que, per tant, seria la «villa Marcianus» baix imperial, com la necròpoli altmedieval localitzades dins del que havia estat la seva propietat, indiquen els antecedents del poblament de la zona.⁴

La concreció dels masos de Torrella (can Torres), de la Font (can Solà del Racó) i Bassa (can Gorina) entre els segles XIII, XIV i XV evidencia una etapa de despoblament. Els habitants que es van quedar van aprofitar la conjuntura per engrandir les seves tinences amb les terres dels que emigraven, o dels que havien mort per causes com les epidèmies de pesta. Ara bé, els cicles de població i despoblació no són mai iguals; cadascun té les seves pròpies característiques. La demostració més clara i evident la trobem en el creixement demogràfic que s'està donant actualment al terme de Matadepera i també a la vall de can Solà.

Tota aquesta introducció ve a col·lació per destacar, per una banda, la continuïtat poblacional al rodal de Sant Llorenç i, per l'altra, que el concepte d'*antecedents* pot ser ampli o acotat, en funció dels paràmetres que vulguem destacar. És evident que, si els antecedents dels que parlem van lligats a conceptes com ara «indret habitat i ocupació», els de can Solà s'han de remuntar, com a mínim, al baix imperi romà. Si, contràriament, el que volem concretar són les referències documentals de la toponímia del lloc i les primeres dades concretes del mas, llavors els antecedents s'han de remuntar al segle XI, en el cas de la toponímia, i al segle XIII, en el cas del mas.

El segle XI: els antecedents documentals de l'indret

El dia 10 d'agost de l'any 1013 el comte de Barcelona, Ramon Borrell I, la seva dona, Ermessenda de Carcassona, i el seu fill Berenguer Ramon van donar a la casa de Sant Llorenç del Munt l'alou de Matadepera, amb els delmes, primícies i oblacions, per tal que la casa de Sant Llorenç quedés constituïda com a monestir.⁵ A partir d'aquí, la comunitat benedictina de Sant Llorenç dedicaria molts esforços a obtenir els petits alous dispersos que encara quedaven dins el territori de Matadepera. Ho faran per la via de la donació al monestir, la permuta o la compra. Així, el dia 1 de maig de l'any 1040 aconseguen, per una donació testamentària del levita Guillem, un alou a l'indret anomenat la font de Paladol.⁶

Un any més tard, l'abat Otger i els monjos permutaven unes vinyes situades a l'indret conegut com a l'Aspra (a la dreta de la riera de les Arenes) per un alou amb terres, ceps i arbres diversos que tenien Joan i la seva dona Guisla, prop de la font de Paladol (a l'esquerra de la riera de les Arenes), tot dins el terme de Matadepera: «Et est ipso alaude prope ipsa fonte que dicunt Palazol, et est ipsa terra cum vitis et arboribus diversis generis in ipso verdegario qui est ad ipsa fonte de Palazol iamdicto».⁷

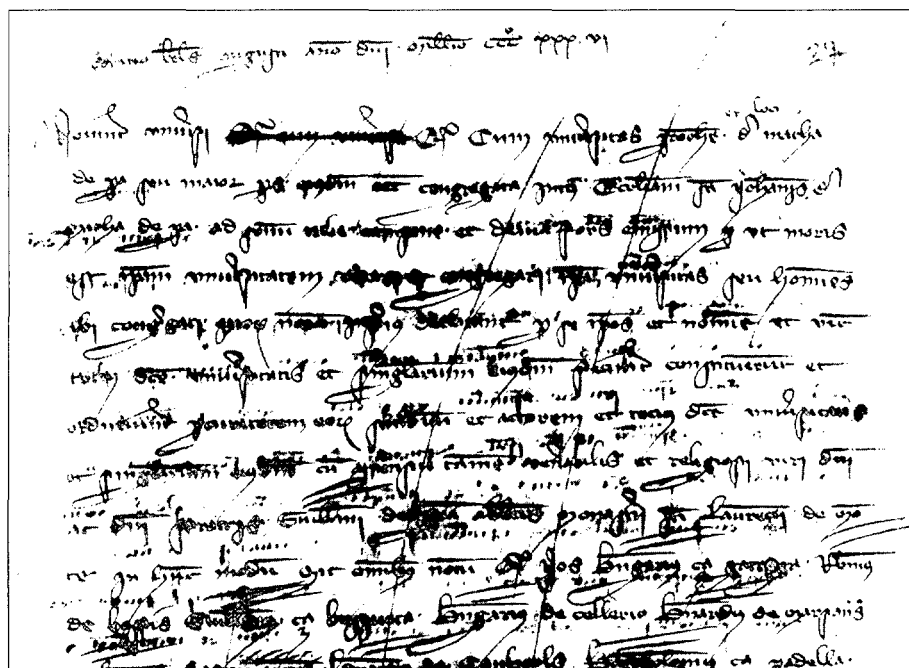
L'any 1068 sembla que el monestir ja era el senyor alodial de tota la vall i, com en d'altres casos, fomentà els establiments a cens, per fer rendibles aquestes possessions. Va ser en el decurs d'aquest any quan l'abat i els monjos donaren a Bernat, prevere, una peça de terra situada a Matadepera, amb conreus, arbres diversos, erms i una font. La condició era que Bernat la tindria, hi faria casa, hi plantaria vinyes, i donaria cada any la tasca i la meitat dels fruits dels arbres. Les terres afrontaven «de parte de orientis in ipsa via qui vadit ad ipsa fonte que vocant Palazol, de meridie in ipsa ruira, de occiduo in ipso collo sive in ipsa via qui vadit et venit de Rosdors, de circi in ipso puio qui est super ipsa mansione de Mironi Renardi, ubi Petrus que vocant Tos habitat.»⁸ Potser els antecedents immediat del mas de la Font o del mas Bassa (can Gorina) s'han de vincular a aquesta donació de l'any 1068. Per la localització, és possible

pensar que les noves cases que es devien construir podrien ser els antecedents de can Gorina o can Solà, o pot ser que la «mansione de Mironi Raimundi» que esmenta el document sigui el referent anterior d'una de les dues masies.

Els segles XII i XIII: la concreció del mas de la Font

La documentació del monestir de Sant Llorenç del Munt referent als segles XII i XIII indica que el terme de Matadepera ja tenia una estructura definida de població rural dispersa en masos. D'aquests segles s'han conservat documents que inclouen els noms de diversos masos. En paraules de Ferrando i Roig, «el terme de Matadepera comptava amb un crescut nombre de masos dispersos: Espluga, Quer, Riquer, Taverner, Portella, de Sant Esteve (can Pobla), Codina, Rocafort, Jàlec (can Robert), Pou (can Torrella de Dalt), Roure, Rovira (can Farrés de Dalt), Castanyet, Llacuna (can Marcet), Moratones, Teies, Martí, Bosqueta (can Pèlags), Gilabert (la Barata?), Triador, etc.»⁹ Tot i que la majoria de masos ja són documentats en aquests segles, alguns, com el mas de la Font, no estan documentats fins posteriorment.

Les primeres referències documentals (de moment) que confirmen l'existència del mas de la Font pertanyen a l'any 1321. Aquest document, a

Inici d'uns pactes dels parroquians de Sant Joan de Matadepera. AHCT. Notari Berenguer des Far, Capbreu per autoritat règia, 1335-1348, f. 27 (46/2).

més, fa esment dels pares de la donatària, els quals van viure a cavall del final del segle XIII i el principi del XIV.¹⁰ Es cognominaven Font, fet que significa que el mas i el llinatge que l'habitava i l'explotava ja eren plenament consolidats a la segona meitat del segle XIII. Per tant, es pot afirmar sense reserves de cap tipus que el mas de la Font ja existia a la segona meitat del segle XIII.

El segle XIV: la continuïtat del mas i les primeres ampliacions territorials

A l'apartat anterior ja s'ha esmentat el document de l'any 1321, relatiu a la confirmació de l'existència del mas de la Font i de la família pagesa que l'habitava i treballava. En aquest context, altres documents del segle XIV denoten la continuïtat del mas. Per exemple, el datat a les 8 calendes d'agost del 1336, en el qual se signen pactes entre l'abat del monestir de Sant Llorenç del Munt i la Universitat de la parròquia de Sant Joan de Matadepera. Al document hi consten tots els caps de casa del terme, inclòs Bernat de Font.¹¹

El segle XIV va ser conflictiu per diverses raons; una de molt important va ser l'inici dels mals anys de collites i de l'aparició de les epidèmies de pesta, que esdevindrien cícliques. Els estralls que comportà la pesta van provocar el despoblament rural. Ja sigui per efecte directe o indirecte de les epidèmies, molts masos van quedar deshabitats. Algunes viles i ciutats que també havien perdut població per la mateixa causa eren els llocs on es dirigien les famílies pageses, especialment en aquells casos en què les càrregues feudals dels llocs d'origen havien esdevingut difícils de suportar.¹²

Els que es van quedar tenien una abundant oferta de terres de masos deshabitats i abandonats. Evidentment els oferents eren els senyors feudals que no volien perdre rendes dels seus béns alodials. Les terres abandonades generalment eren establertes a preu més baix, és a dir, amb millors condicions pel que fa a la quantia dels censos emfitèutics.

Al mas de la Font van aprofitar aquestes «ofertes». Prova d'això és que el dia 7 de desembre del 1360 l'abat del monestir de Sant Llorenç del Munt, Marc de Santmartí, establia a Pere de Font el mas Marçans, de la mateixa parròquia. Aquest afrontava a tramuntana, llevant i migdia amb honors del mas de la Font, i a ponent amb honors del mas Bassa.¹³

Probablement aquesta no va ser l'única adquisició territorial que en el decurs del segle XIV va fer la família del mas de la Font. La manca de documentació, però, no permet afirmar-ho amb seguretat. Amb tot, les peces de terra que s'inclouen en la reducció de cens de l'any 1442 (el camp de la Vila, el camp d'Assingles, el camp de la Llacuna i el camp del Vinyet), segurament van ser adquisicions de la segona meitat del segle XIV.¹⁴

L'artífex d'aquesta expansió territorial a migdia de les terres del mas Bassa, al límit amb les terres de can Vinyes (peces de la Vila, Assingles i la Llacuna),

i de l'expansió vers ponent, cap als planells propers a la riera de les Arenes (la peça del Vinyet i el mas Marçans, que és l'indret on actualment hi ha les urbanitzacions de can Prat i Drac Parc), va ser segurament Pere de Font, el qual morí després de l'any 1388 (va fer testament el dia 8 de març del 1388); havia nomenat la seva filla Sança de Font hereva universal de tots els seus béns.¹⁵

Podríem considerar aquesta data del testament de Pere de Font com el punt d'inflexió de la prosperitat de la família. La seva filla Sança es va casar amb Guillem Pou, segurament cabaler del mas Pou de Matadepera. Aquest matrimoni, tot i que tingué descendents, no els sobrevisqué. Per tant, es podia arribar a una perillosa situació d'envelliment i de manca de braços joves per conrear i portar el mas. El que havia passat en d'altres masos, enrunats i deshabitats per l'extinció biològica de la família propietària, esdevenia l'obscur panorama de futur per al mas de la Font.

El segle XV: expansió territorial, canvi de nom i de família

El dia 3 de març de l'any 1429 es van signar a Terrassa capítols matrimonials entre Bernat Antic de Font, fill i hereu de Guillem Pou i de Sança, del mas de la Font, amb Margarida Eravedra i Noguera, del mas Noguera de Vacarisses. La mare de Bernat Antic, Sança Font, li dóna el mas Font de Matadepera, que tenien en alou del monestir de Sant Llorenç del Munt.¹⁶ Amb aquest casament, el futur semblava assegurat, però aquest matrimoni desapareix sense deixar rastre: segurament un dels dos cònjuges, o bé tots dos, varen morir joves i sense temps de procrear.

Posteriorment, l'any 1429, també va morir la pubilla del mas, Sança de Font. El seu marit, Guillem de Pou, va quedar com a propietari útil del mas de la Font. Es va casar en segones núpcies amb Saura, i l'any 1442 trobem aquesta en representació del marit, d'edat avançada, signant el nou establiment i la reducció dels censos emfitèutics que els havia fet l'abat del monestir de Sant Llorenç del Munt. El document, inclòs al *speculo* (del segle XVII) i transcrit parcialment per Ferrando i Roig, és datat el dia 3 de novembre del 1442. S'hi disposa que Saura i Guillem de Pou pagaran al monestir de Sant Llorenç del Munt, pel mas de la Font:

«...vint-i-vuit quartans de forment cada any, pagadors en la festa de Sant Pere i Sant Feliu del mes d'agost, un parell de capons, tres gallines, divuit diners cada any pagadors per Nadal, dècima i agrer de tots els fruits en alou de dit monestir, més és tinguda als mals usos, i a fer joves, batudes i tragines. Els masovers són homes propis de remença de dit monestir. Amb aquest acte li esborren la redimença. De manera que restarà en dit mas l'hereu o

possessors, que el tindrà afocat. Per cada fill masover (perquè les dones no són de remença), s'hauran de pagar vint-i-dos sous per ser absolts de la remença. Es pagaran els censos com s'ha estipulat anteriorment i el delme de tots els honors. Donarà tasca solament de la peça o camp que té en el lloc dit sa Vila, que termena a sol ixent amb la Riba. A migjorn, amb el camí que va a Blancafort. A ponent, amb el camí que va a Torrella. A tramuntana, amb honor d'en Bassa. Ítem d'un camp anomenat Assingles, que són quatre peces contigües. Termena a sol ixent amb el camí que va a Torrella. A migjorn amb el dit camí, part, i part amb honor d'en Bassa. A ponent, amb dit honor d'en Bassa. A tramuntana, amb honor de dita Saura, nomenat puig d'Aguilar. Ítem un camp dit la Llacuna. Termena a sol ixent amb el marge gros. A migjorn, amb l'honor d'en Bassa. A ponent, amb el camí de Pujalt. A tramuntana, amb honor d'en Bassa. Ítem d'altre camp dit el Vinyet, que són dos camps contigus. Termena a sol ixent amb el marge del torrent. A migjorn, amb honor de dita Saura, marge mitjançant part i part amb honor d'en Codina. A ponent, amb honor del mas de *Puteo*. A tramuntana, amb el camí esglesier. De totes les altres terres de dit mas no donarà tasca, sinó per ella, quatre sous...».¹⁷

El dia 14 de maig del 1446 se signen a Terrassa capítols matrimonials entre Francesc Roig i Oliveres, cabaler del mas Roig de Sant Pere de Terrassa, habitant al mas de la Font de Matadepera, i Salvadora Guitard i Comesbelles, del mas Guitard de Vacarisses. Als capítols, Guillem de Pou, del mas de la Font, i la seva muller, Saura, fan donació de totes les seves pertinences i del mas de la Font al nuvi, Francesc Roig.

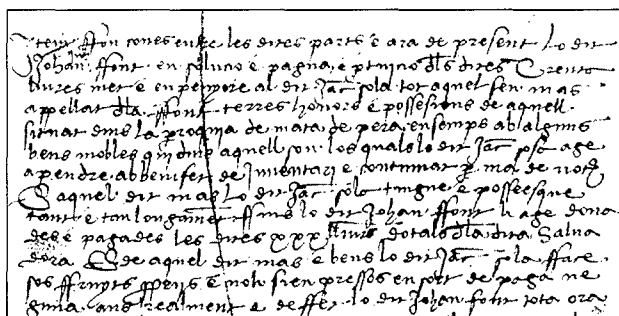
La donació s'explica possiblement perquè Guillem de Pou i Saura no tenien descendència viva i eren d'edat avançada. Havien acollit el jove cabaler (potser era parent d'algun dels dos), amb la qual cosa havien resolt un dels problemes greus del mas, el de braços joves que treballessin. Amb els capítols matrimonials resolien també un altre problema present i futur: s'asseguraven la vellesa, ja que, en fer-li l'heretament *inter vivos*, la condició posada era que els havia d'alimentar, vestir, calçar i tenir-ne cura fins que es morissin.¹⁸

A partir de l'entrada de Francesc Roig al mas s'inicia una etapa d'estabilitat familiar i expansió econòmica. El primer indici és la incorporació d'una nova peça de terra, dita la Saiolada: «lo mas ça Font de la parròquia de Mata de Pera paga de terra apalada a Sayolada y dóna tasqua».¹⁹

Ja entrats a la segona meitat del segle XV, els nous propietaris útils adopten el nom del mas com a cognom familiar. El fill i hereu de Francesc Roig i

Salvadora, Joan, es casa amb una filla del mas Duran de Gaià, de la propera parròquia de Sant Pere de Terrassa, que esdevé pubilla l'any 1472.²⁰ El maridatge comportà el canvi de nom del mas i de la família. L'antic mas Duran de Gaià ben aviat serà conegut amb el nom, encara actual, de can Font de Gaià. Les paradoxes de la història han permès que el nom de l'antic mas de Matadepera s'hagi mantingut fins als nostres dies en un altre mas del proper terme de Terrassa.

Segons els capítols matrimonials del dia 5 de maig del 1467, Joan Font i Roig era l'hereu del mas Font de Matadepera.²¹ Però vivia al mas Duran de Gaià, del terme de Sant Pere de Terrassa quan, el dia 7 de febrer del 1472, la seva germana petita, Salvadora, signà capítols matrimonials a Terrassa amb Jaume Solà de la Vall, del mas Solà de la Vall, d'Oristà (comarca d'Osona). La vídua, Salvadora Guitard i Comesbelles, i en Joan Font, com a hereu del seu pare, donaren per dot el mas de la Font de Matadepera a Salvadora Font i Roig (filla i germana, respectivament).²²

Capítols matrimonials amb referències al mas de la Font. AHCT.
Notari Jacme Gili, *Manual per autoritat règia*, 1469-1482, f. 38 (189).

En el decurs de l'administració del matrimoni Solà Font, la propietat continua creixent. De fet, el casament de la pubilla amb un cabaler d'un lloc tan distant com Oristà ja és, per si sol, indicador dels importants moviments i de la xarxa de relacions socials dels pares i del germà. L'actuació de Jaume, Salvadora i llur fill i hereu, Pere Solà de la Font, encara farà més important la família i el mas de la Font de Matadepera. Com a mostra d'aquest creixement, cal esmentar que l'any 1490 adquireixen el mas Calderols, enrunat. La fórmula d'adquisició va ser la via de l'establiment de l'abat Joan, del monestir de Sant Llorenç del Munt (els terrenys de l'actual urbanització de can Prat), amb un cens anual de deu sous per la festa de Sant Llorenç i el delme de tots els fruits.²³

L'ascens social de la família del mas de la Font també el denota la concreció, com a nom del mas, de can Solà de la Font. També s'observa en el fet que els fills es cognominin Solà, o en els casaments de les filles amb hereus de masies del rodal o més llunyanes. La filla gran, Salvadora, es va casar amb l'hereu Feliu Vilart, de la vila de Sant Cugat; l'hereu, Pere Solà de la Font, primer es va casar amb una filla del veí mas Torrella i després amb una del mas Borrell de Sant Julià d'Altura (capítols matrimonials: 1497 i 1503, respectivament); una segona filla, Agnès, amb l'hereu Puigdomènec de Sant Julià d'Úixols (terme de Castellterçol; capítols matrimonials: 1501), Bartomeua, amb l'hereu de la Mata de Mura (capítols matrimonials: 1507), i Valentí, el fill petit, amb una pubilla de Rubí que també propiciarà el canvi de nom del seu mas i del cognom familiar (l'actual can Solà de Rubí; capítols matrimonials: 1525).²⁴

El segle XVI: la partició de la propietat, can Solà del Pla i can Solà de la Font

L'empenta del mas de la Font, aconseguida a partir de la segona meitat del segle XV, continua al principi del segle XVI, sota l'administració directa de Pere Solà de la Font. Per exemple, l'any 1518, l'abat del monestir de Sant Llorenç del Munt, Bernat de Vilalba, establí a Pere Font una peça de terra de vinya, al «pla del Vinyet».²⁵

Quan Pere Solà de la Font fa testament el dia 16 d'abril de l'any 1526, a Terrassa, la situació en què deixava el patrimoni no tenia res a veure amb la que havia trobat el seu avi, Francesc Roig Oliveres, a mitjan segle anterior. Can Solà de la Font s'havia convertit en una de les propietats grans del terme de Matadepera, darrere d'altres com la Barata o el mas Torrella (l'actual can Torres). El patrimoni acumulat en el moment de fer testament estava format pel mas de la Font, el mas Riera (la casa del qual s'havia reconstruït) i els masos enrunats de Marçans, Calderols, Codonyer, Torra, Gener, Garriga, Querol, Dalmau, Castanyet i Vilanova.²⁶

Al testament, Pere Solà de la Font disposa que l'hereu fos el fill gran, Joan, però que dels béns que deixava a la seva disposició n'havia de triar uns i repartir els altres amb el germà segon (germanastre), Narcís, i, en el seu defecte, amb l'altre germanastre, Jaume.

La voluntat del pare es va complir i l'herència es partí. L'hereu, Joan Solà i Torrella, es quedà el nucli inicial del patrimoni i algunes de les terres veïnes, és a dir, el mas de la Font, el mas Marçans, una part del mas Vilanova i les peces disperses agregades des d'antic al mas Font. La resta de masos i la nova casa del mas Riera van ser per al germanastre, Narcís Solà i Borrell. Les terres d'aquesta nova propietat pagesa serien conegudes ben aviat com can Solà del Pla.²⁷

Era bastant freqüent que, si el cap de la casa tenia una edat compresa entre l'interval de quaranta i seixanta anys i mantenia una bona condició física i mental, i el fill hereu ja era major d'edat, el casament d'aquests s'endarrerís. Ara bé, quan no es donava aquesta situació, per la mort del cap de casa, immediatament calia assegurar la reproducció de la família. Això volia dir que l'hereu havia de casar-se i continuar el cicle generacional. Aquest costum, habitual a les masies de la comarca, també es va haver de seguir a can Solà. Com ja s'ha dit, Pere Solà de la Font va fer testament l'any 1526 i poc després va morir. Al cap d'un any, el fill i hereu, Joan, concertava matrimoni amb una filla de la Barata de Matadepera (un altre indicador del bon moment de la família del mas de la Font).

Can Solà del Racó, abans de la recent reforma. *Fotografia del llibre de Miquel Ballbé i Boada Masos i pairalies de Matadepera, p. 219.*

En el decurs de la resta del segle XVI, en l'administració de can Solà de la Font se succeeixen Joan Solà de la Font i Barata, fill de l'anterior (entre 1564 i 1591) i el nét, Joan Solà de la Font i Sallent (entre 1592 i 1604). Si al començament del segle s'havia produït un salt qualitatiu en el mas (que probablement també es traduí en obres i reformes importants a la casa), des de la partició d'herència no hi ha evidències d'una continuïtat del creixement; més aviat hi ha un manteniment, tant de la propietat com de l'estatus social. De fet, la partició havia reconvertit can Solà de la Font un altre cop en un mas de dimensions mitjanes.

El senyal que això va ser així el dona la confessió al capbreu de l'any 1595. El dia 19 de maig del 1595, Francesc Vergonyós, prevere i procurador de Francesc Olivó d'Alvèrnia, abat comendatari del monestir de Sant Llorenç del Munt, concedí carta precària a Joan Solà, pagès de Matadepera, pels béns i

possessions que tenia pel monestir. El procurador del monestir establí de nou a Joan Solà de la Font i Sallent els béns següents: el mas Font; el mas Marçans; dues peces de terra al lloc dit Blancafort, tocant a les terres de ca n'Arnella de Sant Julià d'Altura; dues peces al Vinyet, una vinya al pla del Vinyet de Marçans i una peça al lloc dit la Llacuna; dues peces de terra als plans situats damunt el mas Vinyes, i una altra al pla de Martí.

Els Solà havien de pagar, en concepte de censos anuals: pel mas Font, 9 sous i 6 diners, tres gallines, un parell de capons, una quartera i mitja de forment i 2 feixos de palla; pel mas Marçans, 20 sous, un parell de capons i una quartera de forment, i per la peça de terra del pla de Vinyet, 6 diners. Els dies de pagament anuals eren per la festa de Nadal i la de Sant Pere, i Sant Feliu del mes d'agost; els censos de grans es feien a mesura «llocera» de Matadepera.²⁸

Era pels volts d'aquests anys de la capbrevació que, segurament, es comença a conèixer el mas Solà de la Font pel nom actual de can Solà del Racó. De fet, és un topònim més ajustat a l'indret on es troba situada la masia, si es compara amb la situació de l'altre can Solà de Matadepera, que es troba a la zona de planells i espais més oberts, propers a la riera de les Arenes.

La constatació documental es troba a la confessió feta a Sabadell el dia 21 de juny del 1598 per Bernat Batlle, sastre de Sabadell, en representació del seu cunyat, Tomàs Torrella, propietari, habitant a Sant Pere de Terrassa, a Francesc Olivó d'Alvèrnia, abat comendatari del monestir de Sant Llorenç del Munt, per la qual reconeixien que tenien el mas Torrella (actual can Torres). A les afrontacions consta: «Ab ocsidente in tenedonibus mansi de Villanova possessi per Joanne Solá dictu del Rechó, dicta parrochia de Mata de Pera...»²⁹

El segle XVII: la superació d'un període crític i els fonaments de la gran expansió del segle XVIII

La primera meitat del segle XVII va ser per si mateixa molt difícil per a la continuïtat de moltes masies del Vallès, i la prova n'és la gran quantitat de propietaris útils arruïnats que van haver de vendre. No cal anar gaire lluny de can Solà del Racó per constatar-ho. La veïna casa i propietat de can Solà del Pla s'hagué de vendre per poder eixugar l'endeutament crònic que patia des de la primera meitat del segle.³⁰

En aquests anys de la primera meitat del segle XVII, qualsevol pertorbació del fràgil equilibri domèstic de les masies podia comportar-ne la ruïna i la desaparició. Factors com el bandolerisme, les males collites, un *hereu escampa*, una epidèmia, l'allotjament de tropes castellanès, la mort prematura de l'hereu, unes deixes testamentàries massa difícils de complir, etc., eren suficients per fer caure fins i tot una casa considerada *bona*.³¹

A partir de l'any 1602, les coses es compliquen a can Solà de la Font: el jove hereu emmalalteix i el dia 20 de gener del 1602 fa testament davant el notari de Terrassa. Casat amb Eulàlia Vinyes (de la veïna casa de can Vinyes), era pare de Magí, Feliu, Jacint i Bernat, tots menors d'edat. Disposà que l'hereu universal fos Magí, el fill gran, de vuit anys d'edat. Nomenà com a tutors dels seus fills Bartomeu Sallent, oncle (hereu de can Sallent de Castellar del Vallès); Francesc Vinyes, cunyat i hereu de la veïna casa de can Vinyes de Matadepera, i Pau Girbau, cunyat i habitant de la vila de Terrassa.³²

La salut del jove hereu no devia millorar, ja que dos anys més tard es publica el testament; això vol dir que Joan havia mort deixant la vídua amb fills menors d'edat: el més gran, en Magí, amb deu anys. Per superar situacions similars a aquesta les comunitats rurals s'havien dotat, des de segles, de mecanismes correctors per superar etapes de crisi semblants. Bàsicament, la solució passava pel nomenament d'uns tutors dels infants, amb poders per administrar llur patrimoni en nom d'ells.

La font de la Tartana, sobre can Solà del Racó. Fotografia del llibre de Miquel Ballbé i Boada Masos i pairalies de Matadepera, p. 219.

Quan els infants (dits *pubills*) arribaven a la majoria d'edat (vint-i-cinc anys) o abans que hi arribessin, si es considerava que ja podien portar la propietat per la preparació o maduresa demostrada, es retien comptes i, si tot era correcte, com a punt final d'una etapa s'anava al notari i s'aixecava acta per la qual el jove hereu reconeixia la feina feta, es donava per satisfet i no reclamava res als qui havien estat els administradors. En molts casos, aquests tutors i administradors actuaven correctament, però en molts d'altres es pot dir que era pitjor el remei que la malaltia. Hi ha documentats casos de tota mena i fins i tot demandes judicials dels pubills als seus tutors i administradors.

Afortunadament per als pubills Solà, i sobretot per a l'hereu Magí, la tutoria dels seus oncles (Bartomeu Sallent, de Castellar; Francesc Vinyes, de Matadepera, i Pau Girbau, de Terrassa), va ser de les ben fetes. Algunes de les actuacions que varen decidir els tutors, encara que ara ens semblin dures, eren correctes dins aquell context social. Una d'elles va ser assegurar el futur biològic del mas. Així, quan Magí va arribar a la majoria d'edat «canònica» (és a dir, a l'aptitud per casar-se per l'Església catòlica), que era de quinze anys en el cas dels nois, van promoure el seu casament amb Antiga Gorina, filla de la masia més propera a can Solà.

Aquest casament significava la pau social amb el veí que podia estar més interessat en l'adquisició de terres per engrandir les seves propietats. A més, el veïnatge i ajut mutu quedava reforçat per vincles de sang. És a dir, l'hereu de can Gorina era el primer interessat que la seva filla estigués ben considerada i tractada. Per tant, és lògic pensar que el pare ajudaria el gendre de quinze anys, tant en l'àmbit de les relacions social i econòmiques, com en la feina diària al mas. En resum, s'aconseguia tenir un tutor molt més a prop, i especialment motivat per raó dels vincles familiars, que tingués cura de la nova família.

També s'ha de tenir en compte que la vídua de can Solà, Eulàlia Vinyes, mare de Magí, s'havia casat amb Bernat Gorina, també vidu i pare d'Antiga Gorina Ramoneda, la muller de Magí, amb la qual cosa tot quedava lligat. Especialment el tema dels dots, ja que el dot que els Gorina havien de pagar a la vídua Solà podia quedar compensat pel que els Solà havien de pagar a la filla dels Gorina i, per tant, no hi hauria despesa per a cap de les dues parts.³³

El jove matrimoni se'n va anar sortint i el mas va continuar en plena activitat. La situació tornà a la normalitat i fins i tot Feliu, un dels germans petits de Magí, va poder fer la carrera eclesiàstica. El matrimoni va tenir vuit fills. Els indicadors de relacions socials, entre ells les aliances matrimonials, indiquen que a mitjan segle la família es mantenia ferma. Les filles eren casades amb hereus de masies importants del rodal, com ara ca n'Arnella, de Sant Julià d'Altura, i el mas Arc (can Fatjó), de Sant Pere de Terrassa. Entre els fills cabalers continua la presència de l'eclesiàstic o bé del que es casa amb la filla d'una masia del mateix rang.³⁴

El dia 29 de juny del 1648, Magí Solà de la Font i Vinyes va fer testament davant del notari de Terrassa, en el qual nomenava hereu universal el seu fill gran, Josep, i marmessor el germà d'aquest, Feliu, prevere. Fer el testament davant de notari, i en un moment políticament mogut al Principat, fa pensar que, com a home madur que era (tenia cinquanta-quatre anys), amb totes les facultats físiques i mentals i davant la incertesa del futur, per raó de les convulsions polítiques, volia deixar les coses ben lligades.³⁵

El fill i hereu, Josep Solà de la Font i Gorina, inicià la seva singladura com a cap de casa en el període que el Principat va ser flagel·lat per la forta epidèmia de pesta dels anys 1651 i 1652. Després d'aquests anys, la situació en l'àmbit rural es va calmar i va començar el conegut període de bonança econòmica de la segona meitat del segle XVII, tot coincidint amb el regnat de Carles II, l'últim representant de la dinastia dels Àustries. Com la veïna casa de can Torres, can Solà de la Font tenia una activitat diversificada, amb cultius de cereals, l'hortet de la font de la Tartana, el ramat i les oliveres, tot i que centrava el seu potencial en els boscos, un element que amb el creixement econòmic del país cada vegada esdevindria més preuat.

Josep va portar la propietat durant força anys, ja que va viure molt. Quan va fer testament a Sabadell, l'any 1688, ja tenia setanta-set anys (una edat poc freqüent per a la mitjana de l'època).³⁶ A la casa trobem l'estampa de les tres generacions. Havia tingut temps d'alliçonar el fill (de trenta-tres anys) i començar a mentalitzar el nét, de deu anys. El fet que la seva administració fos tan llarga, i en un moment de bonança econòmica general, el situa com a referent i antecedent que ajuda a entendre parcialment el perquè de la prosperitat de can Solà del Racó en els anys següents, i especialment al segle XVIII.

El marc geogràfic de relacions s'anava ampliant: les filles de Josep s'havien col·locat a masies de Vacarisses i l'hereu s'havia casat amb una filla de can Pobla, una de les cases emergents del moment a Matadepera. L'adquisició de terrenys esdevenia un altre indicador de la bona marxa de la família i del mas. La crisi a can Solà del Pla havia estat aprofitada, abans de la venda definitiva als Barata, l'any 1680, per incorporar-hi algunes peces de terra i per arrodonir encara més l'extensió de les terres de la propietat de can Solà del Racó.

Sembla que Francesc Solà de la Font, el fill, continua en aquesta tendència ascendent; una prova d'això és el casament del seu fill gran i hereu amb la filla d'un comerciant de la ciutat de Vic, fet que dóna idea de l'àmbit d'actuació dels Solà. Per segon cop en la història del mas, l'entroncament familiar amb gent de la Plana vigatana marcava una etapa d'expansió a tots els nivells.

Els antecedents del segle XVII ajuden a entendre la vitalitat i l'expansió de la masia al segle XVIII, que tan il·lustrativament descriu Manel Ametller i Bassets al seu estudi sobre l'evolució de can Solà de la Font en el decurs dels segles XVIII, XIX i XX, que va ser publicat l'any 1998 a la revista *Terme*.³⁷

En aquest sentit, el present estudi té continuïtat històrica i argumental amb el de Manel Ametller i Bassets. És per això que, amb la finalitat de donar una visió conjunta i completa, la reconstrucció de l'arbre genealògic troncal de la línia d'hereus de can Solà del Racó, que s'adjunta com annex, ha incorporat les dades corresponents a la segona meitat del segle XVIII, les del XIX i les del XX, aportades per Manel Ametller i Bassets a l'estudi abans esmentat.

REFERÈNCIES DOCUMENTALS

- AHCT: Arxiu Històric Comarcal de Terrassa
AHS: Arxiu Històric de Sabadell
ACA: Arxiu de la Corona d'Aragó
AHPNB: Arxiu Històric de Protocols Notarials de Barcelona
ADB: Arxiu Diocesà de Barcelona

BIBLIOGRAFIA ESPECÍFICA

- AMETLLER I BASSETS, M. "Una masia de Matadepera: can Solà de la Font o del Racó. Notes per a la seva història". *Terme* 13, Terrassa, 1998.
- BALLBÉ I BOADA, M. *Masos i pairalies de Matadepera*. Terrassa: Caixa d'Estalvis de Terrassa, 1985.
- CANYAMERES I RAMONEDA, E. *Ressenya històrica de les masies del Ripoll*. Barcelona: IDES/Diputació de Barcelona, 1998. Volum II [treball inèdit].
- FERRANDO I ROIG, A. *El parc natural de Sant Llorenç del Munt i serra de l'Obac. Història i arqueologia vistes per un excursionista*. Sabadell: El Pot Cooperativa, 1983.
- FERRANDO I ROIG, A. *El monestir de Sant Llorenç del Munt i les seves possessions*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1987.
- FERRANDO I ROIG, A. *Cròniques bandoleres de Sant Llorenç del Munt i el camí ral de Barcelona a Manresa*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1988.
- PLADEVALL I FONT, A.; ADELL, J. A. *El monestir romànic de Sant Llorenç del Munt*. Barcelona: Artestudi, 1980.
- PUIG I USTRELL, P. *Capbreu primer de Bertran, acòlit, notari de Terrassa. 1237-1242*. Barcelona: Fundació Noguera, 1992.
- PUIG I USTRELL, P. *El monestir de Sant Llorenç del Munt. Diplomatar dels segles X i XI*. Barcelona: Fundació Noguera, 1995. 3 volums.

ARBRE TRONCAL D'HEREUS
DE CAN SOLÀ DEL RACÓ
DE MATADEPERA

ARBRE TRONCAL D'HEREUS DE CAN SOLÀ DEL RACÓ DE MATADEPERA
(mas de la Font)

Jaume de Font = N.N.
(doc. 1321)

Maria de Font = Guillem Torrents
(doc. 1321)

?

Bernat de Font = N.N.
(doc. 1348)

?

Pere de Font = Elisenda
(test. 1388)

Saura 2 = Guillem de Pou = 1 Sança de Font
(del mas Pou de Matadepera) (+ d. 1446)

Bernat Antic de Font i Pou = Margarida Araneda Noguera
cm: 1429 (del mas Noguera de Vacarisses)
+ ab. 1442

S/P

El dia 14 de maig de l'any 1446 van fer capítols matrimonials a Terrassa, Francesc Roig i Oliveres, cabaler del mas Roig de Sant Pere de Terrassa, i Salvadora Guitard i Comesbelles, del mas Guitard de Vacarisses. Per aquest motiu, Guillem de Pou i l'ur miller Saura, del mas Font de Matadepera, matrimoni al que no havia sobreviscut cap fill, donaren a Francesc Roig i Oliveres, el mas de la Font, amb la condició que els cuidessin fins a la mort, ja que eren una parella d'edat avançada i no es podrien valer per si mateixos.

Francesc Roig Oliveres del mas de la Font = Salvadora Comesbelles i Guitard
(de Sant Pere de Terrassa) cm: 1446 + ab. 1472 (de Vacarisses) + d. 1472

Joan Font i Roig = Candia Duran de Gaia
cm: 1467 (pubilla del mas Duran de Gaia)

Salvadora Font i Roig = Jaume Solà de la Vall
cm: 1478 + ab. 1517 (del mas Solà de la Vall)
test. 1517 + ab. 1518 (d'Oristà)

CAN FONT DE GALÀ DE SANT PERE DE TERRASSA

Salvadora = Anton Feliu Vilart
cm: 1487 (de Sant Cugat del Vallès)

Pere Solà i Font = 1 Antònia Torrella
test. 1526 (del mas Torrella de Matadepera)

2 Antònia Borrell
(del mas Borrell de Sant Julià d'Alfara) cm: 1503

Agnès = Jaume Puigdomènec
cm: 1501 (hereu de Sant Julià d'Uixols)

Bartomeu = Joan Mata
cm: 1507 (hereu de la Mata de Mura)

Jaume

Valentí = Antònia Major
cm: 1525 (pubilla del mas Major de Rubí)

CAN SOLÀ DE RUBÍ

Antònia = Joan Jaumira
cm: 1521 (hereu) (de Gallifa)

Joan = Eufraquina Barata Oliveres
cm: 1527 (de la Barata de Matadepera)
+ ab. 1567

Joana = Narcís Planes
(hab. a Sabadell)

Miquela

Salvadora = 1 Salvador Barata Oliveres
cm: 1536 (de la Barata de Matadepera)
2 Gabriel Serrapera (de Cerdanyola del Vallès)
cm: 1567

Beneta = Jaume Torrella
cm: 1544 (hereu) (de Jonqueres)

Agnès

Narcís = Margarida

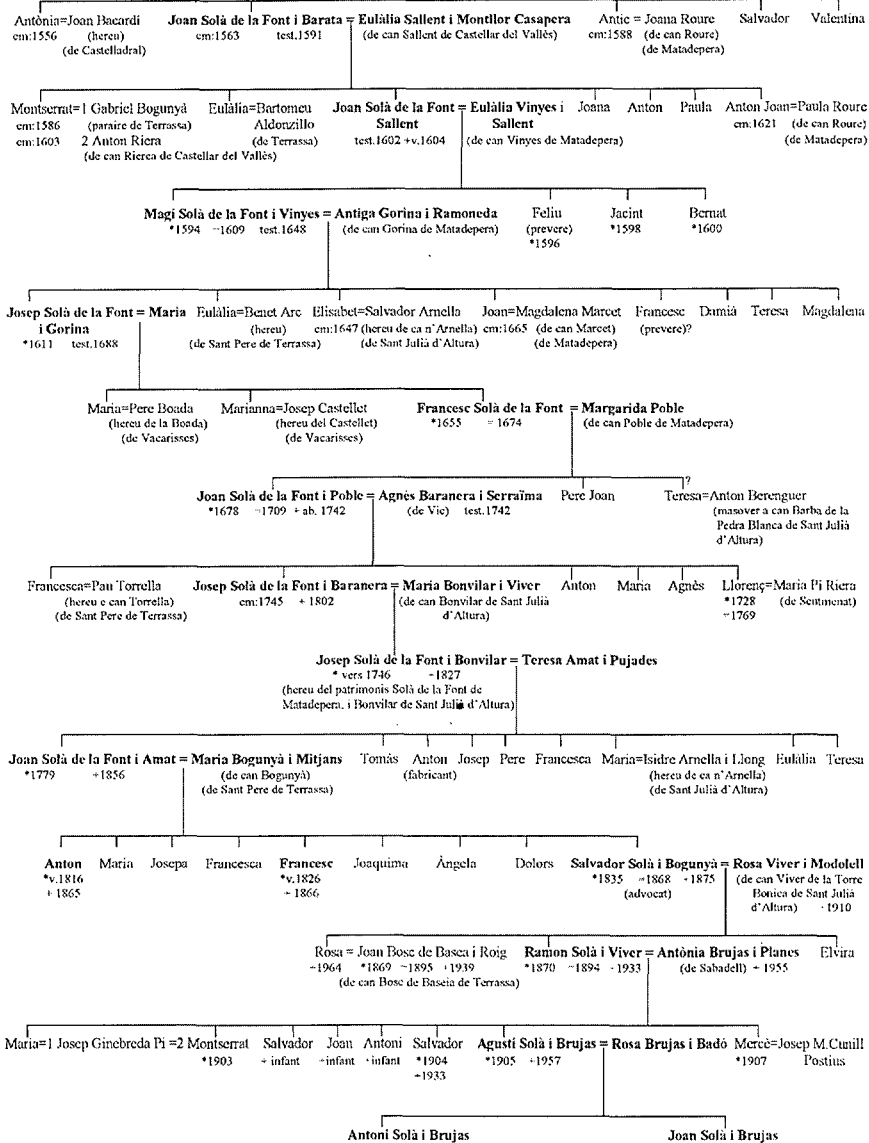
Jaume = Antiga Arc
cm: 1555 (del mas Pou) (de Matadepera)

Caterina = Bernat Sunyol
cm: 1550 (hereu) (de Castellví de Rosanes)

(continua a la pàgina següent)

CAN SOLÀ DEL PLA DE MATADEPERA

(continua de la pàgina anterior)

NOTES

1. Per a una visió sintètica i general dels vestigis arqueològics, el poblament i les cronologies de la muntanya de Sant Llorenç, és recomanable la lectura del ja clàssic treball d'A. Ferrando. (1983) *El parc natural de Sant Llorenç del Munt i serra de l'Obac. Història i arqueologia vistes per un excursionista*.
2. BALLBÉ I BOADA, M. (1985), p. 148-149. Vegeu també FERRANDO I ROIG, A. (1988).
3. ACA. Monacals d'hisenda. Volum 804.
4. Dades sobre la vil·la romana i la necròpoli alt medieval, facilitades per Araceli Martín, del Servei d'Arqueologia de la Generalitat de Catalunya. Al diplomatarí de Sant Llorenç del Munt hi ha força documentació sobre el lloc de Marçans. Probablement la necròpoli altmedieval pertanyia als habitants d'aquest lloc, els «homines de Mata de Pera et de Marcians» que esmenta el document número 477 del diplomatarí, datat l'any 1088. Potser el nom de *Marcianos* també té a veure amb el nom de la vil·la romana de la vall de can Solà del Racó.
5. PUIG I USTRELL, P. (1995). Document 148.
6. La localització de la font de Paladol ve donada per l'estudi de les afrontacions de diversos documents del diplomatarí de Sant Llorenç del Munt (PUIG I USTRELL, P., 1995): documents 100, 107 148, 161, 210, 219, 279, 299, 310, 337, 356, 357, 390, 391, 406, 408, 441 i 444.
7. PUIG I USTRELL, P. (1995). Document 310.
8. PUIG I USTRELL, P. (1995). Document 441.
9. FERRANDO I ROIG, A. (1985), p. 57. Els noms entre parèntesis són afegits per l'autor.
10. FERRANDO I ROIG, A. (1985), p. 70.
11. AHCT. Berenguer de Far. Capbreu per autoritat règia (1335-1348), foli 27.
12. FERRANDO I ROIG, A. (1985), p. 57. Fa esment dels problemes entre pagesos de Matadepera i el monestir; concretament, esmenta la situació al segle XIII, per la qual alguns pagesos compraven la remença (i, per tant, la llibertat), abandonaven el mas i marxaven a viure a la vila de Sabadell.
13. AHPNB. Francesc Aquil·les. Capbreu de Sant Llorenç del Munt (1595-1603), foli 106v.
14. FERRANDO I ROIG, A. (1987). *El monestir de Sant Llorenç del Munt i les seves possessions*, p. 77-78.
15. AHCT. Llibre de testaments de Sant Pere de Terrassa (1370-1390), s/f.
16. AHCT. Jacme Gili II. Manual per autoritat règia I (1428-1440), foli 7.
17. FERRANDO I ROIG, A. *El monestir de Sant Llorenç del Munt i les seves possessions*, p. 77-78.
18. AHCT. Jacme Gili II. Manual per autoritat règia (1440-1447), foli 162.
19. AHCT. Llibre de relació de les rendes del monestir de Sant Llorenç del 1450.
20. AHCT. Jacme Gili III. Manual VIII (1472-1476), foli 4.
21. AHCT. Jacme Gili III. Manual VI (1464-1467), foli 156v.
22. AHCT. Jacme Gili III. Manual per autoritat règia (1469-1482), foli 38.
23. FERRANDO I ROIG, A. (1985), p. 80.
24. Any 1467: AHCT. Jacme Gili III. Manual VI (1464-1467), foli 156v. Any 1501: AHCT. Bartomeu Gili Amat. Manual II per autoritat règia (1498-1504), foli 57v. Any 1503: AHCT. Bartomeu Gili Amat. Manual VI (1502-1503), foli 21. Any 1507: AHCT. Sèrie de capítols matrimonials. Any 1525: AHCT. Sèrie de capítols matrimonials.
25. AHPNB. Francesc Aquil·les. Capbreu del monestir de Sant Llorenç del Munt (1595-1603).
26. AHCT. Anton Joan Gili Amat. Llibre de testaments (1510-1546), foli 1.

-
27. La partició de patrimonis era freqüent als segles XV i XVI. Hi ha exemples diversos de masies en què s'esdevé el mateix que a can Solà. Cal esmentar-ne els casos de la Barata, a Matadepera, amb l'assignació a un fill cabaler del mas Llacuna (l'actual can Marcet) com a dot, quan es va casar, i el de ca n'Oriac, de Sant Julià d'Altura (actualment dins el terme de Sabadell), en què es van repartir les tres finques del mas: l'hereu es quedà ca n'Oriac; la filla gran, el mas Esglésies, de Toudell (l'actual can Tries, de Viladecavalls), i un altre fill, can Rovira, de Polinyà.
 28. AHPNB. Francesc Aquil·les. Capbreu del monestir de Sant Llorenç del Munt (1595-1603), foli 105.
 29. AHPNB. Joan Terés. Capbreu del monestir de Sant Llorenç del Munt (1598-1603), s/f.
 30. AHCT. Rafel Soler Monner. Primer llibre comú (1678-1682), folis 31 a 39.
 31. CANYAMERES RAMONEDA, E. (1998). De sis masies estudiades, cinc masies entren en crisi al segle XVII i s'han de vendre.
 32. AHCT. Joan Mas. Llibre de testaments (1598-1636), foli 67.
 33. ADB. Sèrie de dispenses apostòliques per consanguinitat (1769), expedient núm. 23.
 34. ADB. Sèrie de dispenses apostòliques per consanguinitat (1769), expedient núm. 23. AHCT. Sèrie de capítols matrimonials (1647-1665).
 35. AHCT. Josep Peyret. Llibre de testaments (1638-1652), foli 347.
 36. AHS. Joan Baptista Asbert. Llibre de testaments (1677-1702), foli 262.
 37. AMETLLER I BASSETS, M. (1998), p. 41-50.